

PUTNAMO PADANGĖJE

Putnamą, nedidelį Konektikuto valstijos miestelį, turintį per 9000 gyventojų, galima pavadinti žalia lietuviška oaze Rytinėje JAV pakrantėje.

Danutė Petrauskaitė

Įsteigė kultūros archyvą

Miestelis buvo įkurtas 1855 m., suteikiant jam amerikiečių tautos didvyrio, generolo Israelio Putnamo vardą. Lietuviai jame ėmė kurtis II pasaulinio karo metais. 1943 m. čia pradėjo veikti Šv. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo Vargdienių seserų kongregacija, 1962 m. – Dangaus vartų kapinės, 1963 m. buvo atidaryti J. Matulaičio namai, skirti ligotiems seneliams slaugyti, 1965 m. prelatas P. Juras seserų vienuolynui Amerikos lietuvių katalikų mokslo akademijos globai patikėjo savo sukauptą kultūros archyvą, kuris šiandien labiausiai ir vilioja mokslininkus iš Lietuvos.

P. Juras į Ameriką egimravo dar 1912 m., stengdamasis išvengti tarnybos carinės Rusijos kariuomenėje. JAV jis buvo įšventintas į kunigus ir tapo dideliu katalikybės bei lietuvių kultūros puoselėtoju. 1944 m. jis įsteigė Amerikos lietuvių kultūros archyvą – ALKA. Praėjus 30 metų P. Juras pasakojo: „Senienomis bei šiaip archyvarine medžiaga susidomėjau dar pačioje jaunystėje. Aš gimiau ir augau patriarchalinėje šeimoje, kur ne tik lietuviškos bei katalikiškos tradicijos, bet ir lietuviškas žodis (ypač spausdintas) buvo labai branginamas. Atvykęs Amerikon to viso pasigedau. Tiesa, tuo metu JAV lietuviai gaudavo daug daugiau lietuviškų laikraščių, knygų knygelėlių, negu carų pavergtoje Lietuvoje. Bet, deja, visa tai perskaitę ar vos peržvelgę, visą lietuvišką spaudą mesdavo į šiukšlių dėžę. Man buvo skaudu: taip išmetama tai, kas gali būti brangi istorinė medžiaga“.

Šis skausmas ir paskatino P. Jurą kaupti lituanistinį paveldą. Archyvas buvo įsteigtas Bostone, „Darbininko“ redakcijos palėpėje, o 1963 m. perkeltas į Putnamą. Tarpukario metais dalis leidinių iškeliavo į Kauną, sovietinės okupacijos laikotarpiu archyvas buvo toliau plečiamas ir atnaujinamas siekiant jį išsaugoti ateinančioms kartoms. Todėl atgavus Lietuvai nepriklausomybę iš jo pradėjo plaukti didelės knygų siuntos bei eksponatai į įvairias Lietuvos bibliotekas, muziejus, mokyklas.

Pasijunti tarsi istorinėje šventovėje, spinduliuojančioje lietuviško meno ir mokslo šviesa.

Lituanistikos lobyno spindesys

ALKA, iš tolo boluojantis pastatas, pasitinka lankytojus su lietuviškais simboliais – Gedimino stulpais ir mediniu kryžiumi. Tik pravėrus duris atsiduri prieškambaryje su didinga Lietuvos kunigaikščio Vytauto Didžiojo skulptūra (skulp. V.Kašuba), prezidento A. Smetonos biustu (skulp. R.Antinis), tautinėmis juostomis, fotografijomis, piešiniais ir kompozitoriaus J. Gaidelio pianinu. Iš karto pasijunti tarsi istorinėje šventovėje, spinduliuojančioje lietuviškoje meno ir mokslo šviesa. Iš prieškambario patenki į raštinę, muziejų, biblioteką ir archyvą.

Muziejuje sukaupta itin vertinga išeivijos dailininkų paveikslų kolekcija, karinės regalijos, ordinais, kartografija, unikali gintaro dirbinių kolekcija, medinės skulptūros, numizmatika, pasaulinėje parodoje Niujorke 1939 m. demonstruoti tarpukario Lietuvos žemės ūkio pasiekimų rezultatai. Biblioteka įsikūrusi erdvioje salėje. Nuo galinės sienos į skaitytojus žvelgia ALKA įkūrėjo prelado P. Juro portretas. Ant šoninių sienų iškabinti istoriniai žemėlapiai ir Lietuvai nusipelnusių asmenų portretai. Knygos ir periodinė spauda sistemaiškai išdėliota lentynose. Ypač vertingi ir reti egzemplioriai saugomi stiklinėje spintoje.

Archyvai yra pastato rūsyje. Juose – per 150 įvairių lietuviškų organizacijų bei pavienių asmenų, tarp jų ir buvusių klaipeidiškių – J. Kačinsko bei V. Marijošiaus, fondai, kuriuose galima rasti vertingų rankraščių, nuotraukų, natų, plokštelių.

Vėlyvaisiais P. Juro gyvenimo metais, jam neišgalint tvarkyti didžiulio lituanistinio turto, juo ėmė rūpintis prelado bendražygiai ir bendraminčiai, finansiniai rėmėjai bei savanoriai talkininkai. Ypač daug archyvo puoselėjimo bei propagavimo srityje nusipelnė dr. J. Kriaučiūnas. Šiuo metu ALKA's direktorės pareigas eina Mirga Gimnuienė, turinti didžiulę organizacinio ir lituanistinio darbo patirtį. Jos bei vyro Ramūno dėka archyvas rūpestingai ir su meile tvarkomas, jame gali sėkmingai dirbti mokslininkai iš Lietuvos. Čia jiems sudarytos idealios darbo sąlygos – už neįtikėtinai mažą sumą, net lyginant ir su Lietuvos kainoraščiais, jie apgyvendinami dailiuose nameliuose už kelių žingsnių nuo archyvo ir tris kartus per dieną maitinami vienuolyno valgykloje. ALKA' e veikia belaidis internetas, įrengta gera ventiliacinė ir šildymo sistemos. O lietuviška aplinka leidžia ne tik užsimiršti, kad esi svetimame krašte, bet ir pajusti senosios Lietuvos dvasią.

Mindaugo pilis – Amerikoje

Praėjus pro vienuolyną ir Dangaus vartų kapines, miško medžių pauksmėje stūksto Mindaugo pilis, kurią sumanė pastatyti ir šį sumanymą realizavo kunigas S. Yla – žinomas rašytojas bei kultūros

veikėjas. Tokiu būdu jis nutarė pagerbti Lietuvos karalių – krikščionybės įvedimo pradininką – ir atskleisti jo šeimos tragediją.

Sunku patikėti, kad apie 70% visų statybos darbų, kurie prasidėjo 1961 m., atliko pats idėjos autorius savo rankomis. Jis rinko akmenis, juos gabeno į miško aikštelę ir mūrijo. Pati pilis ir jos dekoruotas vidus simbolizuoja viduramžių Lietuvą, krikščionybės pradžią ir Mindaugo šeimos narius.

Trys įmūryti mozaikiniai paveikslai (dail. A. Kašubienė) vaizduoja Lietuvos krikštą, Mindaugo valdymą ir jo nužudymą, o iš vitražinių langų, kurie buvo įstatyti 1979 m., žvelgia karalienė Morta ir du jos sūnūs – Ruklys ir Rupeikis. Vyriausias sūnus Vaišvilkas pavaizduotas bronzine skulptūra (skulp. V. Kašuba), kuri pritvirtinta prie pilies vidaus sienos.

Pilyje galima išvysti daug istorinius laikus primenančių simbolių, papuošimų bei pagražinimų, joje taip pat yra ir relikvijų – gabaliukai plytų, pritvirtinti prie angos į bokštą kraštų, parvežti iš Trakų ir Vilniaus pilių. Per Lietuvos valstybines šventes ant bokšto stiebo suplevėsuoja Lietuvos vėliava, o vasaros metu, stovyklaujant skautams ar ateitininkams, pilies viduje ant akmens, kuris naudojamas kaip altorius, aukojamos šv. Mišios.

Darbas ALKA'os archyve vyko įgyvendinant visuotinės dotacijos projektą „Lietuvių muzikinė kultūra migracijų kontekstuose (1870–1990): tautinio tapatumo ir muzikinės raiškos sąveika“ (VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-079), finansuojamą Europos socialinio fondo pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą, skirtą 3 prioriteto „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ įgyvendinimui.